

A black and white photograph of a man in a trench coat, looking forward with a serious expression. His arms are raised in the air, and he is surrounded by other people, some of whom are also raising their arms. The background is slightly blurred, showing an outdoor setting with buildings.

Retsopgøret

Peter Birkelund
Arkivar, seniorforsker, ph.d. ved Rigsarkivet
8. februar 2023

Temaer

- Optakten til Opgøret
- Opgøret med forræderne
- Opgøret med værnemagerne
- Opgøret med tyske krigsforbrydere
- Opgøret med tjenestemænd
- Afslutningen: Benådninger og Ankenævn

Frihedsrådet

Fra venstre: Erik Husfeldt, Alfred Jensen, Frode Jakobsen, Børge Houmann, Mogens Fog, Aage Schoch, Ole Chievitz, C.A. Bodelsen og Arne Sørensen.

”Når Danmark atter er frit”

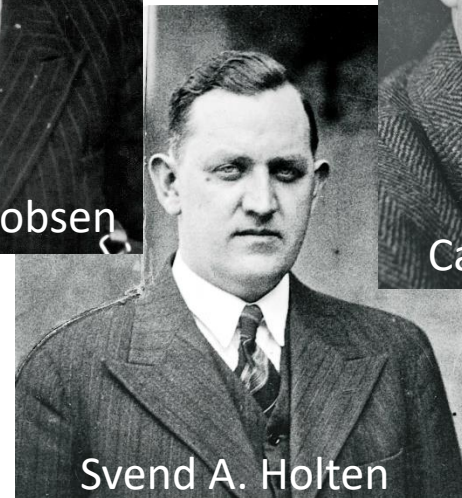
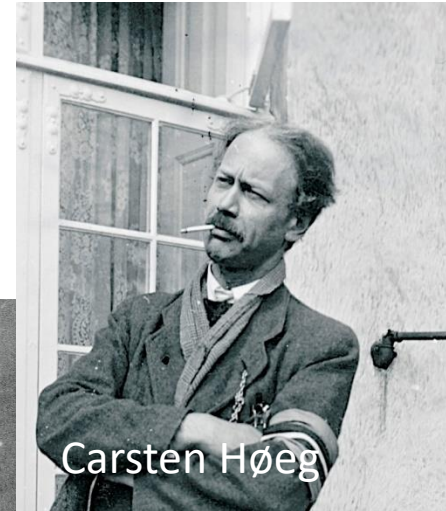
Mogens Fog

”Når Danmark atter er frit”

- Et retsopgør mod de personer, der havde gået fjendens ærinde
- Demokratiet genindføres
- Enhver straf være i overensstemmelse med dansk praksis
- Politikere retsforfølges kun hvis de direkte har overtrådt loven. De andre måtte vælgerne selv fælde dom over i stemmeboksen

Arrestationsudvalget

- Dannede Centralkartoteket
- Ca. 40.000 navnekort på personer, som skulle undersøges og muligvis interneres ved en tysk kapitulation
- Centralkartoteket blev grundstammen i Retsopgøret

CK-kort

ØRNBERG, Leif f.?
Solodanser, Bredgade 63.

Iflg. Liste fra Erik Hansen slettet af Partiet p.Gr. af
eget Ønske.

Korresp. med Syssel 0 1941. 19.9.41.

Bovrup - Arkivet 5c Mappe 39M Læg

6-46.

165

Ikke Suppl.

ØRNBERG, Leif, f. ?
Bredgade 63.

Underskriver Ejner Jørgensens Resolution med Opfordring
til DNSAP, om straks at optage Samarb. m. Schalburgkorpset.
Korr. m. Sy. N 1944, Brevordn. 12, 30-4-44.

Bovrup - Arkivet 5c Mappe Læg

8-46.

165

Suppl.-Erklæring udst. d. 9/8 1946

Dom: Kbh 20/3 1946: Fgsl. 5. Aar - Mdr. Till. 8/10 1945

den 4/11 1946: Godkendt (421/2)

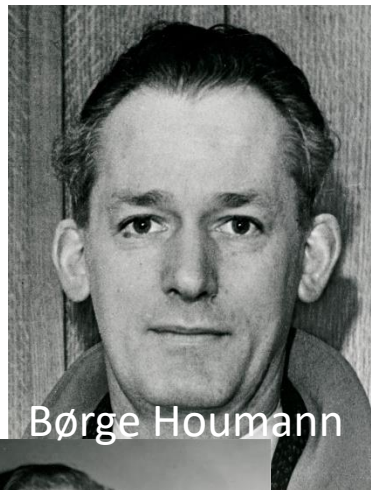
Revideret Serritzlev

Kontaktudvalget

Frihedsrådet

Alfred Jensen

Børge Houmann

Frode Jakobsen

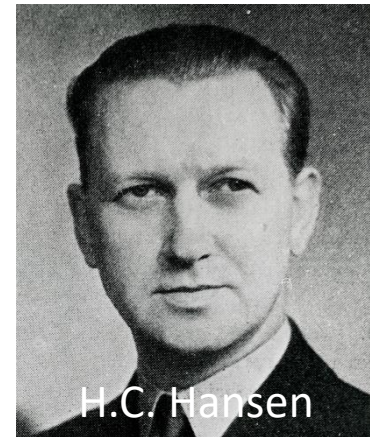

Aage Schoch

Politikerne

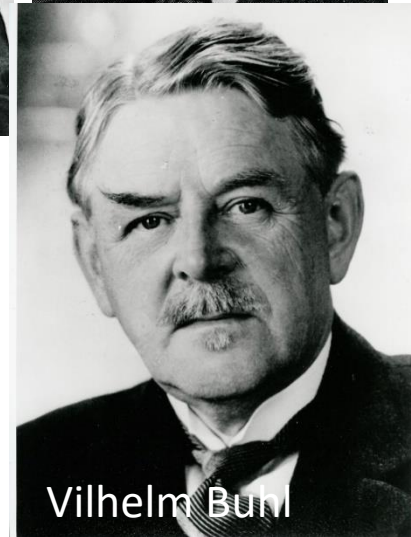
Aksel Møller

H.C. Hansen

Ole Bjørn Kraft

Vilhelm Buhl

Befrielsen

Befrielsesregeringen

Arrestationerne

Arrestationerne

- Efter Centralkartotekets lister blev der i den første uge efter befrielsen arresteret og interneret 21.800 personer – og i den efterfølgende periode yderligere ca. 8.000
- Det blev primært udført af modstandsfolk

Interneringerne

Interneringerne

Folkeligt krav

Lovene til Retsopgøret

- Forræderi-loven af 1. juni 1945
 - Ikke særlov eller særdomstole
 - Straffelovstillæg til borgerlig straffelov
 - Lov med tilbagevirkende kraft fra 9. april 1940.
 - Dog hensyn til 29. august 1943
 - Indførelse af dødsstraf
 - Minimumsstraf på 4 år
 - Varetægtsfængsling under hele sagen
 - Afskaffelse af nævninge i alvorlige sager (drab, angiveri mv.)

Lovene til Retsopgøret

Dertil kom fire
Værnemagerlove:

- I: §15 i Straffelovstillæg
1. juni 1945
- II: Værnemagerloven af
28. august 1945
- III + IV:
Avancebegrænsning og
tilbagebetaling, 9. okt.
1945
- I og II var straffe og
konfiskationslove
- III og IV var udelukkende
konfiskation
- Skæringspunkt var 29.
august 1943
- Straffri hvis man havde
handlet efter ordre,
anvisning eller godkendelse
fra regering eller andre
myndigheder

De store grupper

- § 10. stk. 1:
Tysk krigstjeneste (især Østfronten)

Ca. 7.700 personer blev dømt.

Minimumsstraf: 4 år.
(I praksis 2 år)

- Diskussion: Havde regeringen ikke godkendt hvervningen??

De store grupper

- § 10, stk. 2 og 3:
Tysk polititjeneste
(Gestapo, Schalburgkorps, Sommerkorps, E.T., Hipo mv.)

Ca. 2.300 personer blev dømt – stort set alle mænd.

Minimumsstraf: 10 år.

Hipomanden Svend Valdemar Andersen på vagt

De store grupper

- § 12, stk. 1 og 2:
Angiveri

Ca. 1300 dømt.

- 900 mænd

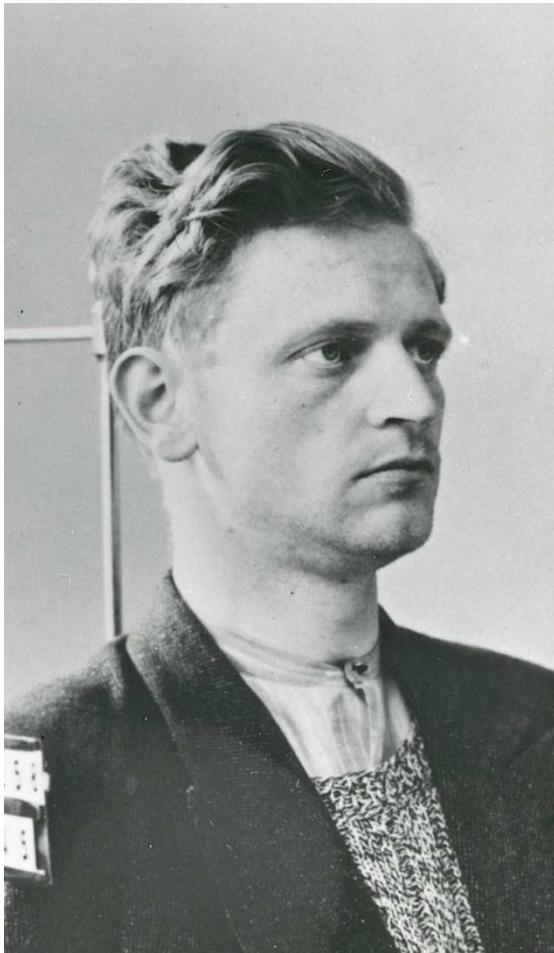
- 400 kvinder

Minimumsstraf: 4 år.
(I praksis: 60 dage til
dødsstraf)

Grethe Bartram

Dødsdømt – benådet livsvarigt – løsladt 1956

De store grupper

- § 8 og 9:
Borgerlig straffelov
(drab, terror,
mishandling, tortur mv.)

Ca. 570 dømt.

- 530 mænd

- 40 kvinder

Henning Brøndum-Nielsen. DNSAP - Østfronten – Petergruppen. Dømt til døden for 162 drab og schalburgtager. Henrettet 1947

Dømte efter Forræderi- og Værnemagerlovene

Ca. 13.500 personer

12.877 mænd

644 kvinder

Over halvdelen blev dømt for tysk krigstjeneste.

Dømte landssvigere Fordelt efter de enkelte paragraffer i straffelovstillæggene				
	Hovedforbrydelser		Biforbrydelser	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
I. Forræderiloven				
§ 8 el. 9 jf. borgerlig straffelov	531	41	1.177	22
§ 10, I (tysk krigstjeneste m.v.)	7.459	19	1.251	1
§ 10, II (tysk tjeneste af politimæssig karakter)	1.674	30	472	4
§ 10, III (tysk polititjeneste efter 19. sep. 1944)	391	-	84	1
§ 11 (tjenestemandsforbrydelser)	1	-	2	-
§ 12, I (angiveri)	423	246	183	19
§ 12, II (angiveri af særlig alvorlig beskaffenhed)	131	33	46	2
§ 12 uden stk.-angivelse	223	112	93	5
§ 13	100	30	126	18
§ 14 forskellige former for samarbejde	3	1	7	2
§ 15	34	-	32	-
§ 16	793	107	686	39
II. Værnemagerloven				
§ 2, I (utilbørlig økonomisk samarbejde med besættelsesmagten)	1.109	25	233	3
§ 3 (ledende stilling eller væsentlig økonomisk interesse i virksomhed, der har utilbørligt økonomisk samarbejde med besættelsesmagten)	5	-	5	-
I alt	12.877	644	4.397	116

Kilde: Retsopgøret med Landssvigerne, 1958, s. 7.

Dømte ved endelig instans

- 78 blev dødsdømt – heraf blev 46 henrettet
- 66 fik livsvarigt fængsel
- 415 fik domme mellem 10 og 20 års fængsel
- 9947 fik domme på ½ - 4 år

Der blev dømt i alle tre instanser:

- Byretten
- Landsretten
- Højesteret

Strafafsøning

- Hårdest belastede dvs. > 8 år: Horsens Statsfængsel
- Unge under 24 år, hvis dommen ikke oversteg 6 år til de nyopførte straffelejre Møgelkær, Kragsskovhede og Hjøllund
- Øvrige fra Jylland til Fårhuslejren (tidl. Frøslev)
- Øvrige fra Sjælland til Horserød
- Øvrige fra Fyn straffelejren ved Nyborg (siden St. Grunnet og Kærhovedgård)

Dødsdom og henrettelse

Den første: Flemming Helweg-Larsen – 5. januar 1946

Den sidste: Ib Birkedal Hansen – 20. juli 1950

Dødsdom og henrettelse

46 henrettet:
30 i København
16 ved Viborg

Værnemager-opgøret

- Anklager var statsadvokat Carl Madsen
- Udtrykket "utilbørlig" blev centralt
- Opgøret "snublede i starten", da man måtte opgive de store virksomheder
- Det var de "små", der blev dømt

Værnemager-opgøret

- 34 personer dømt efter Værnemagerlov I
- 1114 personer dømt efter Værnemagerlov II
- De fleste straffet med 1-6 måneders fængsel
- 75 personer dømt fængsel i 1-4 år.
- Værnemagerlovene III og IV gav 10.030 kendelser om tilbagebetaling af 318 millioner kr. (ca. 6.36 milliarder i 2020 kr.)

Opgøret med krigsforbryderne

Dr. Werner Best og SS-general Günther Pancke

Krigsforbryderloven

- Krigsforbryderloven 12. juli 1946
- 12 personer op til 5 års fængsel
- 24 personer mellem 5 og 10 års fængsel
- 9 personer 10 til 15 års fængsel
- 11 personer over 15 års fængsel
- 7 personer fik dødsstraf – men alle benådet
- 6 blev frifundet

Krigsforbryderprocessen

- Best blev dømt til døden 1948 – 5 år i 1949 – 12 år i 1950. Benådet og udvist 1951.
- Pancke dømt 20 års fængsel – løsladt 1953.
- Bovensiepen dødsdømt – livsvarigt – løsladt 1953.
- Von Hanneken 8 års fængsel – frikendt i landsretten og udvist.

Tjenestemandsdømstolen

- Medlemskab af nazistisk parti
- Udvisning af "uværdig national adfærd"
- Hjælp til besættelsesmagten
- Unødigt samkvem med medlemmer af besættelsesmagten

Formanden for Dansk-Tysk Forening, generaldirektør P. Knutzen sammen med rigspolitichef og senere justitsminister Thune Jacobsen

Tjenestemænd

- 600 sager
- 200 personer frifundet
- 300 afskediget med fuld pension
- 100 personer fik andre sanktioner

Trafikminister Gunnar Larsen tager det første spadestik til Rødby-Femern-ruten 14.9.1941. Spaden knækker, hvilket skaber stor moro. Bag Gunnar Larsen ses generaldirektøren for DSB, Peter Knutzen

Benådningerne

Dømt 13.500 personer

- 1947: 5526 løsladt
- 1948: Straf op til 6 år fri
- 1949: Straf op til 10 år fri.
Ca. 1.000 tilbage i fængslerne
- 1950: Straf op til 14 år fri
- 1952: Straf op til 16 år fri
- 1953: Flere med straf op til 20 år +
26 med livstid fri
- I 1954 sad der 60 fanger tilbage –
heraf 30 livstid
- 1958: 9 fanger tilbage
- 1959: 3 fanger tilbage
- 1960: De sidste tre fanger frigives

Nina Danielsen – Birkedal-gruppen. Idømt
16 års fængsel. Benådet i 1950.

Ankenævnet

Benådningerne:

- Protestbevægelse i 1954 over for tidlig benådning – 50.000 underskrifter
- Hed debat i Folketinget
- Benådninger skete tidligere end for alm. kriminelle. Behov for at tømme fængslerne

Kritikken af Retsopgøret

- Strengt opgør – især i begyndelsen
- Det var ikke spor retfærdigt
- Love med tilbagevirkende kraft – især dødsstraf
- Politikerne blev undtaget – gik helt fri
- De ”små” ramt hurtigst og hårdt
- Mildere domme efter 1947 -
- De store værnemagere gik fri – små blev dømt
- Krigsforbryderne blev dømt – men hurtigt løsladt
- Mange tjenestemænd dømt for bagateller

”Skal man give en konklusion på retsopgøret, må det vel blive den, at det ikke gik særlig godt og heller ikke særlig slet. Det gik kort sagt, som man kunne vente”.

Professor, dr.jur. W.E. von Eyben i *Thi kendes for ret* (1968).

Læs mere

